

Svetislav Basara művei alátámasztják azt a Hamvas Béla-i megállapítást, hogy nem a történelemben, hanem a regényben élünk. Korunk regénye nála nemcsak egy prózai irodalmi műfaj, hanem olyan szövegtest, amely a már

12 Sándor Zoltán

A LEPUSZTULÁS TÜKÖRSZOBÁJA

Svetislav Basara:

Parkinson-kór: a kezdet és a vég

nem feltétlenül szükséges epikai cselekményszál mellett magában foglalja az író ember szellemi örökségének valamennyi megnyilvánulási formáját: tudományos jellegű értekezéseket, filozófiai és vallási ihletésű esszéket, naplószerű feljegyzéseket, novellákat, levele-

ket, újságcikkeket, (ön)interjúkat, fiktív enciklopédiákból, bedekkerekből és lexikonokból merített szövegrészeket és idézeteket. Az egyedi poétika révén kiszélesedett regénytérben átértékelődött irodalmi és publicisztikai műfajok fúziójaként épül fel Basara *Parkinson-kór: a kezdet és a vég*¹ című regénye is, amelyben a szerzőnek sikerült ötvöznie írói érdeklődésének legjelentősebb mozzanatait: a történelem demisztifikációját, a heliocentrizmus problematikáját, korunk (pszeudo)filozofikus társadalomkritikáját és a miszticizmusban való elmerülést.

A regény főhőse a 19. század második és a 20. század első felében élő Demjan Lavrentijevics Parkinson, aki ráébred arra, hogy az egészségesnek vélt progresszivitás, és mindaz, amit a civilizáció magában rejt, nemcsak hogy nem egészséges, hanem maga a kórok ősanyja, amelyből az összes többi betegség sarjad. Az egyszerűség kedvéért parkinsonizmusnak nevezett különös betegségétől hajtva ekkor kezdődik el zarándoklata, amelynek során gyakran váltogatva önazonosságát, megpróbálja helyreállítani a káoszban mélyre süllyedt világot. Parkinson és a nevéhez fűződő kór leglényegretörőbb összegzését Basara Vladimir Nabokovnak tulajdonítja, aki a *Nouvelle Revue Francaise* című folyóiratban 1951-ben megjelent *Hogyan kockázta el Dosztojevskij Oroszhort?* című novellájában a következőt írta Demjan Lavrentijevicsről: „A miszticizmus, a szent örültség és egy feje tetejére állított filozófia egyvelegéből gyúrt különös elméletéről lett ismert, amely szerint az egészség és a betegség, valamint köztes állapotaik elsősorban politikai, és nem orvosi indíttatásúak. Elmélete továbbá azt hirdeti, hogy lényegében véve egyetlen betegség létezik, mégpedig az élet maga, és a modern kórtan által feltárt sok-sok betegség egyszerűen e kór deszakralizációjának és az iparosodásba taszításának a következménye.”

A regény szerkezetileg teljes mértékben elveti a lineáris cselekményszöveget, és a szereplők különböző jellegű írásaiból, valamint az azokat össze-

kötő kronológiából tevődik össze. A fent említett Nabokov-novella mellett többek között a következő szövegek képezik a regényt: a Szovjetunió szét-
hullása után a levéltárban Parkinsonnal kapcsolatos adatok után kutató
történést követő titkos ügynök jelentése; Demjan Lavrentjevics 13
Betegségem története című önéletrajzi feljegyzései; Dosztojevszkijnek
(aki rendszeres vendég volt a Demjan édesapjánál rendezett ivásza-
tokon) a *Síron Túli Élet* című moszkvai folyóiratban megjelent válasza Parkin-
son írására; a J. Schwenckfeld álnéven 1904-ben megjelent *Jacob Böhme*
utolsó napjai és halála című apokrif elbeszélés, amelyről idővel kiviláglik,
hogy valójában magának Parkinsonnak az utolsó napjait és halálát írja
le látnoki módon; Parkinson *Tractatus antiheliocentricus* című esszéje,
amelyek részekre szabdalva különböző korokban különféle folyóira-
tokban láttak napvilágot. A nem teljes felsorolásból is kitűnik a műfaj
sajátos megközelítése és kezelése. Basara egymásba tükrözötti törté-
neteit, és az ily módon nyert képeket tárja elénk. Különböző szemé-
lyeknek tulajdonított esszék és elbeszélések folytatnak párbeszédet
vagy perbeszédet egymással, kiegészítik, illetve felülírják egymást.
Petar V. Arbutina irodalomkritikus szavaival élve, Basara művében
a történelem egy tükörszobához hasonlítható, amelyben nemcsak az
adott objektum tükröződik, hanem az egyik tükörkép is „megnézi”
magát a másik tükörben, s így a történet multiplikálódik.

Akárcsak eddigi életművében, a szerző az emberi sorsot ebben
a regényében is a közösségre el fogadott hazugságon megalapozott
politikai eszmék rendszerében tanulmányozza. Nem véletlen, hogy
Demjan Lavrentjevics életútjának fontos pillanatai közvetlenül vagy
közvetetten egybevágnak a térség és az egész ókontinens történelmét
meghatározó eseményekkel, amilyenek a belgrádi államcsíny, a bal-
káni háborúk, az Oszmán Birodalom bukása, az első világháborúhoz
vezető szarajevói merénylet, az októberi forradalom kitörése stb. A nagy
többség sohasem hisz az ideológiákban – például abban, hogy a jövőben
majd mindannyian tejből-vajból fürdünk a kommunizmusban –, mégis elfo-
gadja az ideológiai hazugságon megalapozott életmódot, ami sok esetben
megszünteti az igazságos-igazságtalan, a jó és rossz megkülönböztetéseket,
egyszerűen elveti a vallási modellekre épülő hagyományos értékeket. Basarát,
saját elmondása szerint, a kezdetektől fogva ez foglalkoztatja: miért fogadjuk
el azt, hogy hazugságban élünk? Regényében a kollektív tudat mibenlétére
keresve a választ, igyekszik minél több ajtót kinyitni, és a tapasztaltakat egy-
szerre kigúnyolni és szakrálissá varázsolni.

A modern kor embere eltévelyedésének, értékrendszere megcsappanásának kritikája a legszofisztikáltabb módon Demjan Lavrentjevics *Tractatus antiheliocentricus* című esszéjében érhető tetten a műben: „Ez az írás

kísérlet annak megvilágítására, milyen úton-módon politizálódik át minden olyasmi, ami természeténél fogva nem lehet politikai döntés tárgya; továbbá arra figyelmeztet, hogy a modern kor általánosan elfogadott politikai mitológiáját nem a haladás útjának egyengetése fűti, hanem az a szándék, 14 hogy restaurálják a pogány kultuszokat és a nomád életvitelt, amelyek ma a gépek, a tudomány, a fejlődés, a demokrácia stb. kultuszának köntösében élnek.” A szerző megállapítása szerint „a reneszánsz vívmányainak listáján előkelő hely illeti meg azt, amit később *kopernikuszi fordulatnak* neveznek el, vagyis a geocentrikus világmép felváltása a heliocentrikus modellel.” A Nikolaus Kopernikus által „feltámasztott pogány napkultusz” értelmében tehát többé nem a Föld, hanem a Nap áll a világegyetem középpontjában, és „ha nem a Föld áll a középpontban, akkor többé semmi sem középponti”. Az emberiség a *kopernikuszi fordulat* után provincializálódik: keserűség, önzés keríti hatalmába, halmozódik benne az agresszivitás, az emberek a halhatatlan lélek helyett az egészségükért kezdenek aggódni. Ugyanakkor a függőleges társadalmi szerkezet lerombolása sem váltja be a hozzá fűzött reményeket: „a társadalmi különbségek lefaragásának nem az összes réteg magasabb szintre emelése lesz az eredménye, hanem általános lezüllesztéshez vezet, amelyben a legrosszabb jellemvonások uralkodnak el, ami ellenőrző rendszerek, írásos kötelezvények, számvetősékek és részletes büntető törvénykönyvek megalkotását teszi szükségessé”. Ebből kifolyólag nem meglepő, hogy a modern kort, amelyben „egyik napról a másikra az egzaktuság felülkerekedett az esztétikumon, a józan ész a képzelőerőn”, az jellemzi, hogy „a perverziókat, torzulásokat és az önkényt, amelyek forrása ő maga, politikai problémáknak tünteti fel, amelyeket maga hivatott megoldani”. Basara a rá jellemző sarkított formában mond társadalomkritikát. Visszajára fordítja világunkat, és sajátos naiv szarkazmussal mutat rá annak tévHITEIRE és téveszméire. Komolyan venni állításait éppoly butaságra valana, mint mindennemű fenntartás nélkül elfogadni az általa kikarikírozott értékeket. A basarizmus ars poeticája egy mondatba sűrítve a következőképpen hangzik: „Az a legbetegebb, aki betegnek hiszi magát, holott nem az.”

Legsikerültebb műveihez² hasonlóan Basara *Parkinson-kór: a kezdet és a vég* című regényére is a bátorság, a mítosszal és a mítoszmániákusokkal való leszámolás, az igazsággal való szembesülés követelménye, továbbá a kísérletezési hajlam, a legkülönfélébb irodalmi műfajok elemeinek az egyeztetése, történelmi személyek beemelése a történetbe, a valóság és a fikció teljes egybemosása jellemzőek. Számos szerzői csavarjával, első pillantásra l'art pour l'art jellegű, öncélúnak tűnő jópofáskodásával és játékoságával sok esetben lerántja a leplet a tabuként kezelt „nagy igazságokról”, a hagyomány, a fejlődés és nem ritkán a metaforaként értelmezendő kereszténység álarcai mögé rejtőzött pogányságról és romlottságról, a modern ember

eltévelyedéséről és hipokriziséről – úgy globális, mint nemzeti szinten. Folyamatos misztifikációival tulajdonképpen a maga abszurd módján demisztifikálja a világot („...a mi hitünk hit a paradoxonban”), nem kevésbé magát az irodalmat és az irodalmi alkotást is, mindenestül elutasítva azt a beidegződött álláspontot, miszerint komoly témákról csak *halálkomo- 15*
lyan és felelősségteljesen lehet szólni, úgy, ahogyan azt az irodalmi fővonulat sugallja.

Basara műveiben – így a *Parkinson-kór: a kezdet és a vég* című regényben is – az élet alapvetően metafizikai jelenség. Könyveiben a szerző újra meg újra feldolgozza az ontológiai kilátástalanság állapotát, általában régi misztikusok sajátosan értelmezett tanításainak tükrében érzékel-
tetve a jelenkor emberének érzelmi/értelmi hanyatlását. A valóság torz ábrázolásával az író arra igyekszik rámutatni, hogy egy teljesen vízió nélküli világban élünk, amely szellemi kiüresedését a haladó technológia modelljeinek gyors cserélődésével próbálja kompenzálni. Az emberré lett veszedelmes kór történetének lejegyzésével Basara tulajdonképpen kísérletet tesz a technokratikus forradalomba és ideológiai értelemkrízisbe torkollt világunk lemeztelenítésére, amely egyre inkább egy „globális gulagra hasonlít, amelyben mindannyian illúziókat közvetítő gépezetek hermetikus celláiba zárva tétlenkedünk, a kivetítődések pedig csupán arra szolgálnak, hogy elhitessék velünk, hogy a világ még létezik”³. (*Timp Kiadó, Bp. 2010*)

Új Forrás 2011/8 – Sándor Zoltán: A lepusztulás tükrözobájá
Svetislav Basara: *Parkinson-kór: a kezdet és a vég*

¹ Az *Uspón i pad Parkinsonove bolesti* című, 2006-ban megjelent regényével a szerző kiérdemelte a legrangosabb szerb irodalmi kitüntetést: a NIN-díjat.

² *Fama o biciklistima* (magyarul: *Feljegyzések a biciklistákról*), *Ukleta zemlja, Looney Tunes, Sveta mast, Srce zemlje...*

³ In: Svetislav Basara: *Mašine iluzija*. Glas Srpski, Banja Luka, 2000

